

TANRILARIN KOLLARINDA BÜYÜYEN ŞAİR: FRIEDRICH HÖLDERLIN 250 YAŞINDA

“**G**erçek bir şiiri okuduğumuzda ya da dinlediğimizde, sanki doğadaki aklın hareketini hissederiz ve doğadaki göksel cisimler gibi, aynı anda onun hem içinde hem de üzerinde süzülürüz. Aynı dili konuşan doğabilimciler ve şairler her zaman tek bir topluluk gibidir. Doğabilimcilerin her yerden toplayarak büyük ve düzenli yığınlar hâlinde dizdikleri şeyleri, şairler insan yüreğinin günlük besinine ve temel ihtiyaçlarına dönüştürür. Şairler tek, devasa ve ölçüsü sınırsız doğayı, çeşitli küçük ve zarif doğalara bölmüşlerdir. Şairler kaygısızca akılcı ve uçucu doğanın peşinden giderken, doğabilimciler doğayı kesip biçerek onun iç yapısını ve organları arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Doğabilimcilerin elinde dost canlısı doğa ölmüş, geriye yalnızca ölü ve ara sıra seğiren parçaları kalmıştır. Buna karşılık şairler, keskin bir şarap gibi, doğayı canlandırır, doğanın en tanrısal ve en şen şakrak fikirlerini dinler, onu gündelik yaşamın üzerine, göklere çıkarırlar (...) O hâlde doğanın

gerçek ruhunu tanımak isteyen, doğanın şairle arkadaşlığında aramalıdır onu.”¹

Novalis’in *Sais Çıraqları* adlı eserinde dile gelen bu anlayışın en önemli temsilcilerinden biri olan Johann Christian Friedrich Hölderlin’in 250. doğum yıldönümü 2020 ile beraber geldi... Aslına bakılırsa, bu 250. yıldönüm vesilesiyle Hölderlin yeniden tanınmakta, tartışılıp yeniden yorumlanmakta. Zira 20. yüzyılın ilk yarısında bilhassa Martin Heidegger’in ilgisiyle² Alman edebiyatının en büyük şairlerinden biri olarak selamlanmaya başlasa da, Hölderlin, yaşadığı dönemde –1790’lardaki pırlıtlı birkaç yılı hariç– pek de önemsenen biri değildi. Alman İdealizmine yönelik ilginin yirminci yüzyılın son çeyreğinde Dieter Henrich,³ Manfred Frank⁴ ve Rüdiger Safranski⁵

1. Novalis, *Sais Çıraqları*, çev. Mehmet Barış Albayrak, İstanbul: Notos Kitap, 2. baskı, 2017, s. 33-35.

2. 1927 tarihli *Varlık ve Zaman*’da Heidegger adeta Hölderlin’le uzaktan uzağa selamlaşıyor gibidir. Bkz. Martin Heidegger, *Varlık ve Zaman*, çev. Kaan Ökten, İstanbul: Alfa Yayınları, 3. baskı, 2019. Nitekim sonraki yıllarda Hölderlin’in şiiri üzerine ders verip felsefenin şiirle açtığı yeni kapıları takip edecektir. Örneğin; Martin Heidegger, “Hölderlin ve Şiirin Özü, Beş Klavuz Söz”, içinde: Hölderlin, *Seçme Şiirler*, çev. Turan Oflazoğlu, İstanbul: İz Yayıncılık, 4. baskı, 2019, s. 29-42.

3. Dieter Henrich’in Hölderlin’le ilgili önemli çalışmaları bulunmaktadır. Bkz. *The Course of Remembrance and Other Essays on Hölderlin*, Stanford: Stanford University Press, 1997; *Between Kant and Hegel: Lectures on German Idealism*, Cambridge: Harvard University Press, 2008; *Sein oder Nichts: Erkundungen um Samuel Beckett und Hölderlin*, Münih: Beck C. H. Verlag, 2016; ve “Hegel und Hölderlin”, *Hegel im Kontext* (içinde), Frankfurt: Suhrkamp, 1971, s. 9-40 [Bu son kaynağı Tom Rockmore, *Hegel’den Önce, Hegel’den Sonra: Hegel’in Düşüncesine Tarihsel Bir Giriş*, çev. Kağan Kahveci, İstanbul: Say Yayınları, 2019, s. 65’teki nota borçluyum].

4. Manfred Frank’in Hölderlin’e temas eden çalışmalarından bazıları için bkz. *Philosophical Foundations of Early German Romanticism*, çev. Elizabeth Millan-Zaibert, New York: SUNY Press, 2008; *Auswege aus dem deutschen Idealismus*, Berlin: Suhrkamp, 2007; *Eine Einführung in Schellings Philosophie*, Berlin: Suhrkamp, 1985; *Einführung in die frühromantische Ästhetik: Vorlesungen*, Berlin: Suhrkamp, 1985.

5. Rüdiger Safranski, *Hölderlin: Komm! ins Offene, Freund! Biographie*, Münih: Carl Hanser

gibi düşünürlerin çalışmalarıyla yeniden canlanması ve son otuz yılda Kant'ın eleştirilerini yayınladığı dönemden Hegel'in olgunluk çağına dek uzanan felsefi tartışmalar dönemine atılan her yeni bakış, bir süredir Hölderlin'e de bir filozof gözüyle bakılmasına yol açmış durumda. Bu yeniden yorumlama gayretleri dolayısıyla bir zamanların "trajik" sureti Hölderlin de, tıpkı Friedrich Schlegel ve Novalis gibi, büyük bir "şair-filozof" olarak anılmakta...

20 Mart 1770'te Swabia'da doğan Hölderlin'in hayatı ilahiyat eğitimi ve manastır yaşamının ardından, Tübingen Üniversitesi'nde Hegel ve Schelling ile birlikte kaleme aldığı "Alman İdealizminin Eski Sistem Programı" adlı metinle belgelendiği üzere, felsefi ve şiirsel bir arayış dönemiyle devam etti. Hölderlin 1794'te iki yakın dostundan ayrılarak Schiller, Fichte ve Novalis'le uzun sohbetler edip bolca mektuplaşacağı Jena şehrine taşındı. Kısa süre sonra da, 1797-98 kışında yayınlanan *Hyperion* adlı eserine ilham kaynağı olan –ama aynı zamanda yaşadıkları yasak aşk dolayısıyla duygusal çöküşüne de sebep olan⁶– aristokrat hanımefendi Susette Gontard'ın çocuklarına bir süre özel öğretmenlik yaptı. 1800'de geçirdiği majör depresyonun ve özel öğretmenlik için gittiği İsviçre'deki bir yıllık tedavinin ardından Hölderlin felsefeye ilgisini tümüyle yitirdi ve hakikate daha üstün bir erişim biçimi olarak gördüğü şiire odaklandı. İki yıl sonra (1802) Susette'nin ölüm haberinin gelmesiyle beraber, Hölderlin akıl sağlığını tamamen yitireceği yola girdi ve 1807'de, henüz 37 yaşındayken yitirdiği sağlığını, 1843'teki ölümüne dek bir daha asla geri kazanamadı. Bir marangozun evine alıp otuz beş yıl boyunca baktığı Hölderlin, birçok defa aklından geçirmekle beraber, intihar edemedi; ne var ki, bu fikri ardından gelenlere belalı bir miras olarak bıraktı.

Verlag, 2019; ve *Romantik, Bir Alman Sorunsalı*, çev. Ali Nalbant, İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2013.

6. David Farrell Krell, "General Introduction", Friedrich Hölderlin, *The Death of Empedocles, A Mourning-Play*, çev. David Farrell Krell, New York: SUNY Press, 2008, s. 2-4.

Albert Camus'nün *Sisifos Söyleni*'nin açılış cümlesi olarak "Gerçekten önemli olan bir tek felsefe sorunu vardır, intihar"⁷ deyişinin çıkış noktası, o sıralarda Hölderlin'in intihar eden *Empedokles*'ini okumasıdır.

Felsefe denince Kant'ı okumaktan başka bir şey anlamadığını ifade etse de, Hölderlin'in felsefesi Fichte'nin ilk ilkesini reddeden bir *anti-foundationalism* ile özdeşleşmiştir.⁸ Ana fikir, Hölderlin'in Mutlak Varlık olarak adlandırdığı ve ilksel bir birlik olarak kabul ettiği özne-nesne ilişkisinin benimsenmesinde neyin temel alınacağı hakkında hiçbir şey söylenemeyeceğidir –bu asli fikir, Schelling'in düşüncesinin gelişimi için de çok önemli olmuştur.

Hölderlin 1790'lı yıllarda kaleme aldığı metinlerde, insanın arzularla dolu, tehlikelere meraklı, zaptedilemez oluşuyla özgürlüğe (Alm. *Freiheit*) ve duyumsayabileceği "en güzel hâl" olan birliğe (vahdete, Alm. *Einheit*) eş-zamanlı olarak yöneldiğini söyler. Tabiri caizse biri Dionysos'a, biri İsa'ya çıkan hayat yolunu insan bu bi-polar zihin durumu içinde "eklektik bir patika"da yürür. Hem benliğinin içine, hem benliğinin dışına bakar ve özgürlüğün, birliğin ayırım noktasını arar. Ancak 'Ben'in insanın anlayışının, yargı gücünün nesnesi olarak tanımlanamadığı sürece felsefenin ilk ilkesi olamayacağını söyler. Öz-farkındalıkla beraber öz-varlığa yönelir ve bu da onu Mutlak Var-

7. Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, çev. Tahsin Yücel, İstanbul: Can Yayınları, 43. baskı, 2019, s. 15.

8. Hölderlin, Schiller ve Niethammer'e yazdığı mektuplarda felsefenin bir tiran olduğunu ve onunla ilgilenmek istediği ölçüden başka ölçüler koymaları yüzünden filozoflardan usandığını söyler. Ayrıca Kant ve Kant-karşıtlarından hareketle kaleme aldığı kısa bir metinde bu mutsuzluğu görmek mümkündür. Bkz. Friedrich Hölderlin, "Über Urtheil und Seyn (On Judgment and Being)", içinde: H. S. Harris, *Hegel's Development: Toward the Sunlight 1770-1801*, Oxford: Clarendon Press, 1972. "Yargı ve Varlık" adıyla Türkçesi için, 16 nolu dipnot, s. 28 vd.